

چوار ههلبژاردنی کاریگەر له سهر کورد له روژههلاتی نیوه راست

03-12-2023

نووسهرهکان

زریان روژههلاتی

کورتە : له ماوهی چوار مانگی داهاتوودا چوار ههلبژاردن دهکرین که به شیوهی راستهوخۆ و ناراستهوخۆ کاریگهری له سهر کورد دادهنین. ههلبژاردنی ئهجومهنی پارێزگاگان له عێراق، ماتهوزهی دهرخستنی گهریکی دیکهی ناکۆکی نیوخۆیی شیعی و دهرکهوتنی قهیرانی سیاسی له ئهنبار و کهرکۆکی تێدایه. ههلبژاردنی پهڕلهمانی کوردستان لهرووی رهوایی دامهزرهواکان و داهاتووی نهخشهی سیاسییهوه پهبایهخه. پرسى بهشداریکردن و بهشدارینهکردنی خهڵک لهگهڵ گفتوگۆکانی پهیوهیست به رکابهیری نیوخۆیی لهسهر میکانیزمهکانی دیاریکردنی رابهیری داهاتوو، مۆری خۆیان له بابهتهکانی پهیوهست به ههلبژاردنهکانی سالی داهاتووی ئێران داوه. وادیاره رکابهیری سههرهکیی له ههلبژاردنهکهی ئاداری سالی داهاتووی تورکیاش لهسهر شمارهوانیی باژیره گهرهکان دهبیست و ئهمهش دهتوانیست دۆخی سیاسی نیوخۆی ئهو ولاته بگۆریت.

هه‌لبژاردنی داهاتووی په‌رله‌مانی کوردستان هه‌لبژاردنێکی چاره‌نووسساز ده‌بیت. خالی زه‌قی ئەم جاره ئه‌وه‌یه له‌وانه‌یه هه‌ندیک له‌ هه‌یزه‌ سیاسیه‌کان له‌ به‌غدا له‌پێی دروستکردنی گرفت بۆ پرسه‌کانی بودجه‌و به‌کارهێنانی هه‌ندیک له‌ دامه‌زراوه‌کانی دیکه‌وه، مه‌یلی ئه‌وه‌یان هه‌بیت که کاریگه‌ری له‌سه‌ر پرۆسه‌ی هه‌لبژاردنه‌که دابنێن. بۆیه به‌ ئه‌گه‌ری زۆر، گرفته‌کانی نیوان هه‌ریه‌می کوردستان و به‌غدا له‌سه‌ر بودجه‌ لانیکه‌م هه‌تا دوا‌ی هه‌لبژاردنی په‌رله‌مانی کوردستان به‌رده‌وام ده‌بن. ئەمه‌ بێجگه‌ له‌وه‌ی که رووداوه‌ سیاسی و سه‌ربازیه‌کانی ناوچه‌که‌ش به‌ له‌وئیک کاریگه‌رییان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ ده‌بیت.

هه‌لبژاردنه‌کانی ئێران

له‌ مانگی سێی سالی داهاتوودا له‌ ئێران هه‌لبژاردنی په‌رله‌مان ده‌کریت و هه‌ر له‌ ئیستاوه‌ رێژه‌ی به‌شداریکردنی گریمانیه‌ی خه‌لک له‌ هه‌لبژاردن، وه‌ک مژاریکی گرنگ ده‌رکه‌وتووته‌ پێش. به‌پێی ئاماری ره‌سمی وه‌زاره‌تی نیوخۆی ئێران له‌ دوا‌یین هه‌لبژاردنی په‌له‌ماندا 42.57٪ خه‌لک به‌شدارییان کردوو که سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی ره‌خنه‌ی لێگیراوه، که‌مترین رێژه‌ی به‌شداري خه‌لک بووه‌ له‌ هه‌لبژاردنه‌کانی په‌رله‌ماندا له‌ ئێران. رێگری له‌ به‌شداري به‌شیکي زۆر له‌ وه‌کسه‌نه‌ کرا که ده‌یانویست خۆیان به‌رێژێر بکه‌ن و، جوړیک له‌ په‌کده‌ستکردنی په‌رله‌مان و حکومته‌ له‌ لایه‌ن موخافه‌زه‌کاره‌کانه‌وه‌ روویدا. رێگری له‌ زیاتر له‌ نیوه‌ی ئه‌وانه‌ کرا که ده‌یانویست کاندید ببن که له‌ سه‌رووی 15 هه‌زار که‌سه‌وه‌ ده‌بوون. له‌ ئه‌نجامدا په‌رله‌مانیکي په‌کده‌ست دروست بوو. له‌ پاش ئه‌ویش له‌ 2021 دا ئیراهیم ره‌ئیس بووه‌ سه‌رۆککۆمار. به‌لام زۆری پێنه‌چوو که خۆپیشاندانیکي سه‌رتاسه‌ری ئه‌و وڵاته‌ی گرتوه‌ که پێده‌چیت په‌کیک له‌ هۆکاره‌کانی ئه‌وه، سیاسه‌تی په‌کده‌ست کردنی ده‌سه‌لات له‌ وڵاته‌ بووبیت.

هه‌لبژاردنی سالی داهاتووی په‌رله‌مانی ئێران هاوکاته‌ له‌کەل هه‌لبژاردنی ئه‌نجومه‌نی شاره‌زایانی رابه‌ری ئێران. کاندیدبوونی هه‌سه‌ن روحانی سه‌رۆککۆماری پێشووی ئێران بۆ ئه‌و ئه‌نجومه‌نه‌ که ئیستا ئیراهیم ره‌یس له‌وئ جیگه‌، مشتومره‌کانی سه‌باره‌ت به‌ رکه‌به‌ری نیوخۆی له‌سه‌ر کۆنترۆلکردنی ئه‌و دامه‌زراوه‌یه‌ی که په‌یوه‌ندی به‌دیاریکردنی رابه‌ری داهاتووی ئێرانه‌وه‌ هه‌یه‌ زیاتر کردوو.

بۆیه به‌ئه‌گه‌ری زۆر هه‌لبژاردنی داهاتووی ئێران دیمه‌نی رکه‌به‌ریه‌کی نیوخۆی نوخه‌ی ده‌سه‌لاتدار ده‌بیت که ئه‌وه‌ش ئه‌نجامه‌که‌ی هه‌رچۆنیک بیت، کاریگه‌ری له‌سه‌ر سیاسه‌تی نیوخۆی و ده‌رکی ئه‌و وڵاته‌ ده‌بیت.

هه‌لبژاردنی تورکیا

دوا‌ی ئه‌وه‌ی که له‌ هه‌لبژاردنی په‌رله‌مان و سه‌رۆکایه‌تیدا هاوپه‌یمانیه‌که‌ی ئه‌ردوغان بره‌یه‌وه، ئیستا چاوی سه‌رۆککۆماری تورکیا له‌وه‌یه‌ که شاره‌وانی شاره‌ گه‌وره‌کانی وه‌ک ئه‌نکه‌ره‌ و ئیستانبوول وه‌رێگرتیه‌وه‌ که پێشتر دۆراندبووی. سه‌رۆککۆماری تورکیا هه‌لبژاردنه‌که‌ی ئه‌مسالی به‌ پشته‌بستن به‌ گوتاریکی ناسیونالیستی- ئیسلامی و به‌ هاوکاری پارتی بزوتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌په‌ره‌ست بره‌بووه‌ به‌لام، پێده‌چیت له‌ هه‌لبژاردنی شاره‌وانیه‌کاندا گوتاریکی نه‌رمتر پێه‌و بکات. هۆکاریکی ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌یه‌ که رێگه‌ به‌ هاوکاریه‌کی تۆکه‌می لایه‌نه‌کانی نه‌پاری خۆی نه‌دات. بۆ نموونه‌ له‌ شوپنیکي وه‌ک ئیستانبوول، ده‌نگی هه‌ده‌پ سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی که که‌میشی کردوو، 19.8٪ ده‌نگه‌کانه‌. له‌ شوپنیکي وه‌ک ئیزمیریش 54.7٪ ده‌نگه‌کانی هه‌یه‌ و ئه‌مه‌ش وه‌ک فاکته‌ریکی گرنگ کاریگه‌ری له‌سه‌ر رکه‌به‌ریه‌کانی حزبه‌که‌ی ئه‌ردوغان له‌گه‌ل پارتی گه‌لی کۆماری هه‌یه‌ که به‌ تازیه‌ی سه‌رۆکه‌که‌ی گۆردرا. مه‌رچ نییه‌ ئه‌وه‌ به‌ ریکه‌وتنیکي ئاکپارتی و هه‌ده‌پ کۆتایی بیت به‌لام، له‌ هه‌لبژاردنه‌دا جیاواز له‌ هه‌لبژاردنه‌ گشتیه‌که‌، ده‌نگی ده‌نگده‌ری کورد بۆ ئه‌ردوغان بایه‌خیکي زیاتری ده‌بیت.